

Тема 2

Історія розвитку риторики (4 год.)

План

1. Характеристика риторичного мистецтва стародавньої Греції і Риму.
2. Поняття софістики та її вплив на розвиток риторики.
3. Риторичні теорії Сократа, Платона, Аристотеля.
4. Ораторське мистецтво Марка Тулія Цицерона – вершина римського красномовства.
5. Педагогічна риторика Марка Квінтіліана.
6. Риторика Середньовіччя.
7. Риторика Відродження.
8. Поява гомілетики та християнського красномовства.
9. Риторика періоду буржуазних революцій.
10. Поява і розвиток західноєвропейського парламентського красномовства.

1. Характеристика риторичного мистецтва стародавньої Греції і Риму.

V–VI ст. до н.е. (час політичної незалежності міст – держав Греції) та I ст. до н.е. (період розквіту та кризи республіканського Риму) красномовство стає соціально-значимим явищем. Від умілого слова часто залежали серйозні політичні рішення; оцінки того чи іншого суспільного діяча, суспільна думка загалом. Античні ритори майстерно володіли усним мовленням, законами логіки, вміли впливати на людей. Тривалий час здібність володіти словом розглядалась у древніх греків як божественний дар, тому й на тих, хто опанував красномовство, дивились як на рівних богам.

Першими, хто порушив цю традицію й виступив з твердженням, що красномовству можна навчатись і потрібне лише бажання, були софісти. Вони через слово впливали на аудиторію. Гіппій, Горгій, Продік, Протагор успішно

поєднували педагогічну діяльність та державну службу і за плату навчали усіх охочих.

«Батьком софістики» вважають Горгія (485–380 рр. до н.е.), а його відома «Олімпійська промова Горгія» трактується як текст-об'єднання греків у боротьбі з противником. Він розробив теорію про загальну відносність. Прийоми доказів, які використовували софісти, породили особливий термін «софізм», що означає «спеціально продуманий неправдивий висновок. Софісти започаткували основи риторичної науки.

Першим критиком софістів став їх колишній учень Сократ (біля 470–399 рр. до н.е.). Якщо софісти надавали великого значення психологічному впливу під час промови, то Сократ акцентував на важливості логічного доказу, заснованого на істинності судження. Для філософа абсолютна істина божественна, вище людських суджень. Якщо думка істинна, то вона має силу і без риторичного переконування, а якщо ні, то навіть з допомогою риторики вона неефективна.

Багато схожих на Сократові судження було в Платона, який пристрасно виступав проти суб'єктивізму софістичної риторики з її культом слова. На його думку, вмільний ритор – це знавець психології людини. Тому, хто хоче вмільно впливати на слухачів потрібно знати, коли найкраще говорити, а коли утриматись; володіти усіма видами виступів (стисле мовлення, жалісливе) і застосовувати їх вчасно й доречно. Пізнати ж істинну природу людських душ, за Платоном, може лише справжній філософ. Тому й красномовство, засноване на реальних знаннях, доступне лише філософу. Розділивши зміст та форму, явище і сутність, Платон відділив філософію від риторики.

Проблемами риторики займався й Арістотель. Його трактат «Риторика», що складається з трьох книг, визначає місце ораторського мистецтва серед інших наук. У тексті проаналізовано принципи, на основі яких промовець може впливати на слухачів. Ораторське мистецтво ґрунтується на трьох законах: самого оратора, предмета мовлення та слухача, який є «кінцевою метою всього». Арістотель пропонував типологію виступів, що залежать від особливостей слухача. У другій книзі «Риторики» автор наголошував, що мовець повинен пам'ятати про вік аудиторії, їх суспільне положення. У третій книзі йдеться про проблеми стилю й побудови виступу.

Як наука риторика розвивалась і в Римі. Свого найбільшого розквіту ораторське мистецтво досягло в період Римської Республіки. У той час відомим у цій царині стає Марк Туллій Цицерон (106–43 рр. до н.е.). Він створив власний ораторський стиль, який навіки став взірцем красномовства. Улюбленим художнім прийомом Цицерона була ампліфікація. Свої думки оратор виклав у трьох трактатах: «Про оратора», «Брут», «Оратор». У

першому автор детально розповів історію ораторського мистецтва. У праці «Брут або про знаменитих ораторів» Цицерон викладає історію римського красномовства з давніх часів до сучасної йому епохи. Крім різних думок про риторику в трактаті багато корисних порад та практичних вказівок. Завершується «Брут» автобіографією.

У трактаті «Оратор» Цицерон описує, яким повинен бути ідеальний ритор: поєднувати тонкощі діалектики, думку філософа, мову поета, пам'ять юриста, голос трагіка, жести й грацію великих акторів. Ораторське мистецтво має служити високій і благородній меті. Красномовство — вершина науки, складне мистецтво, що вимагає від ритора чималих знань: уявлень про природу, керовану розумом, і про душу з чотирма добродійними ознаками — мудрістю, справедливістю, мужністю і помірністю. Оратор повинен бути уважним, з досконалою пам'яттю, гартувати волю.

2. Поняття софістики та її вплив на розвиток риторики.

Якийсь час здібність володіти словом розглядалась у древніх греків як божественний дар, тому й на людей, які опанували красномовство, дивились як на рівних богам. Першими, хто порушив цю традицію й виступив з твердженням, що красномовству можна навчатись, необхідне лише бажання й воля, були софісти.

Софісти володіли усіма формами ораторського мовлення, законами логіки, мистецтвом ведення спору, умінням через слово впливати на аудиторію. Популярність учителів-софістів була надзвичайно великою. Вони роз'їжджали містами і за плату навчали ораторської майстерності усіх охочих. Деякі (Гіппій, Горгій, Продік, Протагор) успішно поєднували педагогічну діяльність та державну службу.

Завдяки софістам красномовство стало розглядатись як обов'язкова умова повноцінної освіти. Вони створили перший в античності підручник із ораторського мистецтва, автором якого називають Корака; відкрили спеціальні риторичні класи, сформулювали основні положення риторики як науки, розробили теорію красномовства. Із них, по праву, починається історія цієї дисципліни.

«Батьком софістики» і одним із головних представників софістичної риторики вважають Горгія (485–380 рр. до н.е.). Його відома олімпійська промова об'єднала греків у боротьбі з противником. За цей риторичний подвиг Горгію була поставлена в Дельфах золота статуя. Славився він також і своїми блискучими експромтами на будь-які запропоновані теми. Головним завданням своєї риторики Горгій вважав розробку теорії переконування, створення прийомів і засобів переконувального мовлення. Він першим відмовився від абсолютизації певних істин й розробив учення про загальну відносність. Прийоми доказів, які використовують софісти, породили

особливий термін «софізм», що означає спеціально продуманий неправдивий висновок, положення, правильне за формою, але неправильне за змістом, засноване на грі слів.

З часом риторика стала ототожнюватись з софізмом й оцінюватися як дисципліна, що не має наукової цінності.

3.Риторичні теорії Сократа, Платона, Аристотеля.

Першим критиком софістів був їх колишній учень Сократ (біля 470–399 рр. до н.е.). Якщо у Сократа переконування ґрунтувалося на логічних доказах, заснованих на правдивості судження, то софісти «переконувальне» мовлення будували на основі майстерності психологічного впливу, то Він виступив переважно проти учення софістів про відносність істини. Для нього абсолютна істина не тільки існує, але за своєю природою божественна, а значить, вище людських суджень. Якщо думка правдива, то вона збереже свою силу і без риторичного переконування, а якщо точка зору неправильна, то навіть з допомогою ораторського мистецтва вона не поступиться істині. Риторика, на думку Сократа, практично не має користі, і брати плату за такі непотрібні уроки просто неморально. Ці думки філософа були викладені його учнем Платоном (біля 427–347 рр. до н.е.) у діалогах «Георгій», «Софіст», «Федр».

Платон пристрасно виступав проти суб'єктивізму софістичної риторики з її культом слова. Він вважав, що вправний оратор – знавець психології людини. Тому, якщо хтось хоче вміло впливати на слухачів, йому потрібно знати, коли найкраще говорити, а коли утриматись; як навчитись володіти усіма видами виступів (стисле мовлення, жалісливе) і застосовувати їх вчасно й доречно.

Пізнати ж істинну природу людських душ, за Платоном, може лише справжній філософ. Тому й справжнє красномовство, засноване на правдивих знаннях, доступне лише філософу. Розділивши зміст та форму, явище і сутність, Платон відділив філософію від риторики.

Проблемами риторики займався й Аристотель. Його трактат «Риторика», що складається з трьох книг, визначає місце ораторського мистецтва серед інших наук. У праці проаналізовано принципи, на основі яких оратор може впливати на слухачів. Ораторське мистецтво ґрунтується на трьох засадах: самого оратора, предмета мовлення та слухача, який є «кінцевою метою всього». Аристотель пропонував типологію виступів, що залежать від особливостей слухача. У другій книзі автор наголошував, що мовець повинен пам'ятати про вік слухачів, їх суспільне положення. У третій ідеться про проблеми стилю й побудови виступу.

Як наука риторика розвивалась і в Римі. Свого найбільшого розквіту ораторське мистецтво досягло в період Римської Республіки. У той час відомим у цій царині стає Марк Туллій Цицерон (106–43 рр. до н.е.). Він створив власний ораторський стиль, що навіки став взірцем красномовства. Улюбленим художнім прийомом Цицерона була ампліфікація. Свої думки оратор виклав у трьох трактатах: «Про оратора», «Брут», «Оратор». У першому автор детально розповів історію ораторського мистецтва. У трактаті «Брут або про знаменитих ораторів» Цицерон викладає історію римського красномовства з давніх часів до сучасної йому епохи. Крім різних думок про ораторське мистецтво у трактаті багато корисних порад та практичних вказівок. Завершується «Брут» автобіографією. У трактаті «Оратор» Цицерон описує, яким повинен бути ідеальний оратор: повинен поєднувати у собі тонкощі діалектики, думку філософа, мову поета, пам'ять юриста, голос трагіка, жести і грацію великих акторів. Ораторське мистецтво має служити високій і благородній меті. Красномовство — вершина науки, складне мистецтво, що вимагає від оратора чималих знань: уявлень про природу, керовану розумом, і про душу з чотирма добродійними ознаками — мудрістю, справедливістю, мужністю і помірністю. Оратор має бути уважним, з досконалою пам'яттю, гартувати волю.

4.Ораторське мистецтво Марка Тулія Цицерона – вершина римського красномовства.

Вершиною римського красномовства є ораторське мистецтво Марка Тулія Цицерона (106–43 рр. до н.е.). Його надзвичайні успіхи як ритора були обумовлені не тільки природними здібностями, але передусім доброю освітою, яку він отримав. Цицерон брав уроки у кращих ораторів свого часу, досконало вивчав римське право, серйозно займався філософією. І тільки у 26 років, засвоївши теорію, риторичну техніку, почав кар'єру ритора. Погляди Цицерона на красномовство відображені у таких трактатах: «Про оратора», «Брут», «Оратор». У першому Цицерон детально викладає історію ораторського мистецтва у формі розмови, яка, начебто, мала місце у 91 р. до н.е. між Крассом та Марком Антонієм і за участю інших ораторів. Тут автор зазначає вимоги, яким повинен відповідати ритор. У трактаті «Брут або про знаменитих ораторів» автор викладає історію римського красномовства з давніх часів до сучасної йому епохи. Крім різних думок про ораторське мистецтво у трактаті багато корисних порад та практичних вказівок. Цицерон знову звертається до найголовнішого питання усієї історії риторики: який найвищий ідеал красномовства? Відповідаючи на це питання, він дає теоретичне обґрунтування власних уявлень про ідеального оратора. Такий ритор передусім вирішує давню проблему філософії та риторики. Розглядає ораторське мистецтво як практично корисну систематизацію досвіду промов. Але, щоб систематизувати усі знання, потрібна філософія. Остання розробляє

теорію риторики. І саме ця розробка перетворює саму філософію у конкретно-корисну або практичну філософію.

5.Педагогічна риторика Марка Квінтіліана. Корнелій Тацит про місце риторики в суспільстві.

Марк Фабій Квінтіліан (біля 36-після 96 рр. до н.е.) досконало вивчив праці попередніх теоретиків та практиків красномовства. У своєму «Керівництві з ораторського мистецтва» (12 книг) він не тільки зважав на весь досвід класичної риторики, але й узагальнив власний, двадцятирічний. Це була вершина ораторського мистецтва. Ні до, ні після не було робіт, які б так досконало аналізували красномовство.

Твір написано для вчителів, що навчали дітей ораторському мистецтву. Квінтіліан розповідає про виховання майбутнього оратора, показує, як потрібно формувати заняття у риторичній школі, якими повинні бути перші риторичні вправи і що треба додавати їх до системи. Квінтіліан дає рекомендації, як будувати виступи, готуючись до них заздалегідь, і навчитись мовленнєвим експромтам. Питання, які ставить Квінтіліан, не втратили своєї актуальності й сьогодні, тому знайомство з його риторичними настановами корисне кожному, хто хоче досягти вершин риторичної майстерності.

Дидактичний напрямок в ораторському мистецтві, очільником якого був Квінтіліан, став останнім етапом розвитку римського і в цілому античного красномовства. Загальна політична криза Римської імперії II ст. до н.е. відбилась на красномовстві, яке, втративши суспільну значимість, стає все більш формальним. Риторика трактується, як і за часів еллінізму, як мистецтво гарних промов.

6.Риторика Середньовіччя.

Особливістю середньовічної епохи риторики є її зв'язок із релігією. У той час церква впливала на економіку, політику, ідеологію. Основним різновидом риторичних текстів було духовне красномовство, що стало потужним інструментом церкви у справі захисту і зміцненню своїх позицій, а також сильним засобом впливу на народні маси. Проповідь «Про закон Божий» була основною формою середньовічного красномовства.

В епоху Середньовіччя риторика - одна з основних загальноосвітніх дисциплін у західноєвропейських університетах, що входить до складу

тривіуму.

Тоді остаточно складається новий тип риторичних промов — церковний (проповідь). Пізніше в університетах з'явилися і лекції. Цікавий є також університетський диспут, для перемоги в якому потрібно було вміння вести суперечку, пропонувати свої положення, захищати їх і спростовувати думки опонентів.

У середньовічних університетах на факультетах мистецтв щорічно проводилися так звані «диспутації про що завгодно», що могли тривати й декілька тижнів, були урочистими подіями, під час яких магістри демонстрували своїм колегам усю глибину набутих знань та вміння їх відстоювати в запеклих публічних суперечках. У заходах обов'язково брали участь ректор і декан, які повинні були спостерігати за ходом диспуту, магістри, що мали виступати як опоненти, доктори факультетів, бакалаври мистецтв та всі охочі. Щоб уникнути одноманітності й підтримувати інтелектуальне напруження в диспутаційній залі, противники дискусії повинні для обговорення пропонувати все нові й нові теми.

Основне джерело середньовічної церковної риторики – патристика – це твори Отців Церкви. Твір Августина Аврелія “Про християнську доктрину” вважають найкращим у гомілетичі. Він вважав, що риторика корисна, але не обов'язкова; досконало володіти нею повинні проповідники; мудрість проповідника важливіша за красномовство, проте говорити гарно, на думку Августина, – бажано; треба дотримуватися певного стилю, яких є три (високий, середній, низький).

Григорій Двоєслов (540 – 604) – з 590 р. – папа Римський, увів поняття “казуальність” (лат. “випадок”, “ситуація”) – орієнтація оратора на певний склад аудиторії. Він стверджував, що зміст та форму проповіді необхідно змінювати відповідно до складу аудиторії.

Іван Золотоустий (344 – 407) – чудовий оратор, діяч церкви, автор багатьох проповідей та коментарів до Біблії. Його проповіді емоційні та пристрасні, нагадують моралізаторські міркування на біблійні теми. Екзегетичні гомілії Золотоустого мають форму невимушених бесід. Він зважає на чіткість структури, послідовність викладу, зрозумілість думки, емоційність слова.

7.Риторика Відродження.

Епохою, що повернула до ідеалів античності, стало Відродження. Італійські гуманісти цього періоду звертаються до забутої у середні віки античної культури.

Для Ренесансу характерне живе поєднання старого і нового, єдності способу й логіки, тісний зв'язок мистецтва і науки. В Італії в XIV ст. процвітає дипломатичне й урочисте красномовство, успішно розвивається академічне, судове і військово ораторське мистецтво. В

усіх країнах Європи красномовство стає невід'ємним елементом культури нового часу, безсумнівним кроком вперед у порівнянні зі схоластичною риторикою Середньовіччя.

Для епохи Ренесансу характерний гуманізм. Для позначення гуманістичної освіченості в добу Відродження був введений термін "studia humanitatis", який означає: "старанне вивчення всього, що складає цілісність людського духу". Детальне пояснення поняття "studia humanitatis" належить Колюччо Салютаті (1331-1406). Він підкреслює, що, на відміну від природничих наук, "studia humanitatis" спрямовані на пізнання не зовнішнього світу, а людського буття, й у цьому їх велика практична цінність. Доброчесність та інші позитивні якості, на його думку, набувають істинного смислу в життєвій практиці людини.

Інший оратор, Л. Бруні у праці "Про наукові і літературні заняття" зазначав, що читання риторів потрібне для того, щоб отримати належну освіту.

Гуманіст Лоренцо Валла вважав, що предмет риторики - це все те, що в історичній діяльності може бути виражене людською мовою. У роботі "Диспути про діалектику" він відносить діалектику до риторики.

Серед теоретичних праць із риторики епохи Відродження варто виділити "Риторику" німецького філолога Філіпа Меланхтона. Вона була перекладена російською мовою в 1620 р. з оригінальними доповненнями і використовувалась як підручник.

XV-XVI ст. - це епоха Реформації в Церкві, час, коли стають популярними письмові суперечки, наприклад, відомий диспут між засновником лютеранської церкви Мартином Лютером (1469- 1536) і гуманістом Еразмом Роттердамським (1469-1536).

Крім цього, в добу Відродження риторика збагатилася живими національними мовами.

В епоху Ренесансу відбулось чимало історичних подій, які вплинули на розвиток риторики. Так, революція у Франції спонукала до розвитку багатьох жанрів красномовства. Демократизація суспільного життя підняла хвилю політичних полемік. Промови Жана-Поля Марата (1743 – 1793) уміло розкривали реальні політичні мотиви. Вони були відвертими та точними. Оратор часто використовував риторичні запитання, що чітко виражали задум.

8. Поява гомілетики та християнського красномовства.

Релігійне ораторське мистецтво виникло не тільки у сфері християнської культури, а й існувало в Давній Греції. В епоху елінізму греки зазнали багатьох впливів інших релігій та культур, переважно азійських. Недарма ж

видатного філософа Сократа вже в V ст. до н. е. стратили в Афінах за "неповагу до богів". Оборону стародавніх вірувань, так само як і міркування про можливість визнання чужих богів, взяли у свої руки філософи, які вважали за добродієність неухильне виконання обрядів традиційної релігії чи релігій (так, єгипетського Озіріса могли прорівнювати до грецького Зевса).

В епоху еллінізму духовне життя навіть поживалося, але вірили в магів і цілителів, чудеса та зцілення, запозичені зі Сходу. Виник навіть спеціальний літературний жанр - ареталогія, що доводить справжність таких явищ і розповідає про появу богів і напівбогів у людському обличчі тощо. Але самі античні письменники до тих розповідей ставилися часом дуже скептично. Нестачі у проповідях, що обстоювали нові синкретичні культури (спроби пов'язати греко-римських богів з азійськими й африканськими), не було. Існувало чимало дивних сект та об'єднань містиків, учасників містерій для "посвячених". Згадані тексти стали найчастіше "прихованою" літературою для "посвячених" (наприклад, виклад "релігії Піфагора". Усі ці вірування занепали з появою християнства.

Християнська свідомість базується на Біблії і догматах, усталених протягом століть колективним досвідом Церкви. Для ортодоксальних християн (православних і католиків) цей досвід не менш значний, ніж Біблія та Святі Передання; протестанти ж не визнають його рівноцінним з Біблією. Це визначає своєрідність церковного ораторства, основним жанром якого є проповідь - коментар до Біблії (хоча християнин мислиться як місіонер, що проповідує за будь-якої нагоди), що не робить християнську риторику якоюсь "обмеженою", вузькою. Політичні тексти в проповіді повинні мати органічний зв'язок зі Святим Письмом. Проповідник не має відділяти Біблію від мирського, світського, а, навпаки, якомога інтенсивніше поєднувати їх. Однак, у таких текстах події життя слугували ілюстрацією до Писання. Так, виголошуючи проповідь щодо повернення блудного сина, священник може подати приклади з сучасного життя, коли політичні чи громадські діячі, або й багато звичайних людей звертаються до Церкви. У проповідях підкреслюється мудрість Святого Письма, у якому передбачаються гріхи людини й можна знайти відповіді на болісні «вічні» запитання.

У церковній практиці давно усталене читання Нового Завіту відповідно до церковних свят і повсякденних богослужінь. Літургія, починаючи з Пасхи, поділяється на щотижневі цикли, у яких розкривається зміст Нового Завіту як Божественного Об'явлення. Церковний рік, відповідно до старозавітної традиції, починається з 1 вересня. Першого вересня за Літургією читається уривок з Євангелія, де розповідається про початок проповіді Христа - як Він прочитав епізод про Месію з книги пророка Ісаї в назаретській синагозі (Лк. 4:16-19). Звучать слова про те, що Помазаник Божий прийшов сповістити про "час милості Господньої". Саме під цим знаком починається церковне новоліття. Але ідейно, внутрішньо весь цикл церковних свят пов'язаний зі

світлим Христовим Воскресінням - Пасхою. Основні 12 свят (крім Пасхи, що є "усім святам свято"), так, як інші, мають розкрити містичне значення приходу Христа на землю, його величний, спасительний зміст. Без імені Христа не може відбутися жодна проповідь. Без пояснення того, чим є сьогоднішній день є, немає й проповіді, а це, просто "розмови з нагоди". Проповідник має тлумачити християнську віру і навчати прихожан. Він повинен пояснити, що Стрітіння - це не "зустріч Зими з Літом", а зустріч Христа-немовляти з Симеоном Богоприїмцем і пророчицею Ганною у Храмі Єрусалимському за звичаєм Старозавітної Церкви і т. д. Християнська наука - істина віри, якої, за церковним поглядом, навчив людей Бог. Віруючий сприймає Біблію як Боже Об'явлення. В їхніх очах Бог сповіщає людям, хто є Він сам, як створено Всесвіт і людину, навіщо їх створено, чому людство відпало від Бога, хто є батьком зла у світі, чому Бога не слід звинувачувати в існуванні зла, яким є шлях спасіння, в чому величезний зміст жертви Христової.

Іван Огієнко писав, що з часів прийняття християнства сформувалася Українська церква з виразними національними особливостями (в догматах, виборах духовенства, богослужіннях, чинопокладаннях, требах, місяцеслові, святах, ікономалярстві і храмовій архітектурі). Українська церква виробила свій "лаврський наспів" й уславилася особливими партесними хорами. З часу прийняття християнства вона користувалася старослов'янською мовою, але сформувала свою, українську вимову. Є такі вимови старослов'янської мови: болгарська, сербська, українська, російська. Українська вирізнялася тим, що Ъ (ять) читали як і, е — як е (а не є), и — як и (а не і), г — як г (а не як кг тощо).

Можливо, найвиразнішою національною ознакою Української православної церкви є низка видань перекладів Святого Письма живою українською мовою: Пересопницьке євангеліє 1556 р., Новий Заповіт В. Негалевського 1581 р., Крехівський апостол 1560 р., учительні євангелія та видання Острозької Біблії 1581 р. Це означало, що народжується нова українська літературна мова, адже світ визнає літературними мовами тільки ті, якими є священні писання. Одночасно це давало ґрунт для розвитку українського храмового красномовства, вироблення церковної термінології в живій народній мові. Проповідь стала важливою частиною богослужб, а риторичні Києво-Могилянської академії, проповідники Іоанікій Галятовський, Антоній Радивиловський, Лазар Баранович та інші, стали відомими й далеко за межами України.

9.Риторика періоду буржуазних революцій.

Настання Нового часу пов'язане з розвитком капіталізму і ранніми буржуазними революціями в країнах Західної Європи, насамперед у Голландії та Англії (XVII ст.). У цей час буржуазія вимагала ліквідації станового ладу,

встановлення юридичної рівності, забезпечення свободи й безпеки особи і приватної власності шляхом створення необхідних політичних і правових гарантій. Французька буржуазна революція сколихнула всю Європу, привела до руху мільйонні маси. У цей час трибуна оратора стала знову місцем боротьби, трибунами революції були Робесп"єр, Марат, Дантон, Сен-Жюст і інші.

У країнах Європи в період буржуазних революцій інтенсивно розвивається судове, парламентське, урочисте красномовство. В Англії в XVI ст. ораторське мистецтво вивчають за працями Квінтіліана і Цицерона. У першій половині сімнадцятого століття риторика стає навчальним предметом Гарвардського, а потім і інших університетів США.

У теорії ораторського мистецтва кінця двадцятого століття виявляється поєднання знань риторики з іншими науками. Увага зосереджена на вивченні психології мас, особистості оратора, емоційному впливі слова. Закладаються основи теорії і практики маніпулювання свідомістю. Ораторське мистецтво розглядаються як ефективний засіб ідеологічного впливу, що рівноцінний засобам масової інформації. Майстерності публічного виступу надається велике значення в ідеологічній боротьбі, воно служить ефективним методом завоювання авторитету та популярності на політичній арені.

У наш час знову відроджується значимість живого, публічного слова, що стає об'єктом багатьох наукових досліджень, у яких беруть участь тисячі вчених. Крім вивчення історії ораторського мистецтва їх приваблюють проблеми, пов'язані з впливом промови, переконанням, та іншими аспектами ефективності усного слова. Минає епоха читання друкарських текстів із високих трибун, що замінюється на емоційну і живу промову сучасних ораторів.

10.Поява і розвиток західноєвропейського парламентського красномовства.

Помітний внесок у розвиток риторики зробили європейські письменники й мислителі Нового часу – Блез Паскаль, Мішель Монтень, Френсіс Бекон та інші. У їхніх творах можна знайти багато глибоких і точних рекомендацій. Знову на першому плані, як і в античності, важлива дієва промова, здатність оратора захопити аудиторію, мобілізувати її на конкретну справу. Красномовство набуває соціально-політичної спрямованості.

У цей час у риторичі важливе уміння встановити зв'язок між розумом і серцем слухачів, власними думками й словами. Знову важлива техніка мови, манери оратора, жестикуляція, міміка. Формується світська риторика,

риторика бесіди, епістолярна, риторики **портрета**, загадки і ін. З мистецтва мовлення ораторське мистецтво перетворюється на своєрідний життєвий кодекс.

На початку 17 ст. з'являються перші письмові російські риторичні посібники. Перша така **риторика** (1620) є перекладом з латинської Ф. Меланхтона (1497-1560). Іншим найважливішим підручником із красномовства стала «Риторика» митрополита Макарія.

Оригінальну концепцію російської риторики запропонував М. В. **Ломоносов** (1711-1765) в «Короткому посібнику до риторики» (1743) і «Короткому посібнику до красномовства» (1747). У цих книгах була остаточно закріплена російська наукова **термінологія** риторики.

Із другої половини 18 до середини 19 ст. вийшло безліч (з бібліографії В. І. Аннушкіна - понад сто найменувань) підручників, посібників і теоретичних робіт із ораторського мистецтва. Відомо, що до середини 19 століття в Росії, як і в багатьох інших європейських **країнах**, красномовство зазнало різкої **критики** за схоластику, схематизм. Воно витіснялося іншими предметами - спочатку теорією словесності (де предметом вивчення стає переважно **художня мова**), а потім (кінець 19 - початок 20 ст.) - **культурою** мови (де головний предмет уваги – норми **літературної** мови). Риторика почала трактуватись як догматична дисципліна, що не має практичного значення. Інтерес до цієї дисципліни був втрачений.

Запитання для самоперевірки

1. Чому красномовство виникає, формується й набуває найвищого розвитку саме в Давній Греції?
2. Хто такі логографи?
3. Чому Аристотеля вважають автором наукової риторики?
4. Чому середньовічна культура в Європі сформувалася в лоні Церкви? Як це позначилося на розвитку риторики?
5. Що таке гомілетика, патристика?
6. Яким був унесок у риторику в епоху Нового часу?
7. Що являла собою латинська (університетська) проповідь?
8. Які різновиди красномовства домінують в епоху Ренесансу?
9. Дайте загальну характеристику протестантського красномовства.

Тематика рефератів

1. Гомілетика – наука про християнську проповідь.
2. Активізація уваги слухачів: прийоми і засоби.
3. Аристотелівські способи переконання.
4. Особливості риторики Марка Квінтіліана.
5. Ісократ – засновник риторичної школи в Афінах.

6. Софісти та їх внесок в розвиток риторики.
7. Конфуціанські повчання – типова риторика морально-етичного характеру.
8. Лісій – найвидатніший афінський оратор класичного періоду.
9. Логографи – наймані творці промов для суду.

Індивідуальні завдання

1. Підготувати виступи за темами:
Софісти – творці античної риторики.
Сократ як критик софістів.
Ісократ – засновник риторичної школи в Афінах.
Іван Золотовустий як найвидатніший візантійський проповідник.
Цицерон як останній оратор республіканського Риму
2. Розіграйте імпровізацію - Сократівський діалог. Один студент висуває тезу, другий - Сократ задає йому евристичні питання, прагнучи заплутати його.
3. Напишіть етюд в дусі софістів, свідомо видаючи чорне за біле, на теми:
Насильницька смерть як зло і як благо;
Чи можна побудувати своє щастя на нещасті ближнього?||
4. Спробуйте усно (імпровізовано) розвинути тему :
До якої епохи ближче уявлення сьгоднішніх людей про щирість оратора – до античної чи середньовічної?
5. Прочитайте висловлювання видатних людей про ораторське мистецтво і зробіть власні висновки про принципи риторики.